

Inhoud

1.	Van de redactie	2
2.	Ter herinnering aan Toke	3
3.	Den overtrek van hoofdman Jan Peeters	4
4.	Tussen gerei en gerief	8
5.	Brouwerij de Zwaan	9
6.	Wie het kleine niet eert... (2)	11
7.	Eigen aardigheidjes	13
8.	Rectificatie:	14

1. Van de redactie

Dit tweede nummer van de derde jaargang is iets dikker dan U gewend bent. Dat is een gevolg van de hoeveelheid aangeleverde kopij en onderstreept het motto: een blad door en voor leden !

Wij denken dat ook dit keer ieder wel iets van zijn gading in deze aflevering kan vinden.

De vaste kopij-leveranciers Theo van de Loo en Luus van Hout beschrijven respectievelijk weer een gildegebeurtenis en een museumstuk. Jacques van de Ven geeft informatie over de opgravingen in De Zwaan. Henk van de Wal heeft, op zoek naar kleine monumenten, de pishoeken in Oirschot ontdekt.

Luus van Hout herdenkt in een gedicht Toke van de Ven - Lommers, de dichteres van Oirschot, die ons dit voorjaar ontvallen is.

Kopij voor het volgende nummer verwachten wij vóór 1 September 1996.

2. Ter herinnering aan Toke

Een word van nagedachtenis
Om Toke te herdenken
Een stilstaan bij haar henengaan
Een gedichtje met een stille traan
Voor wat zij ons wist te schenken

Zij was ons Heem zeer toegewijd
En sprak in schone woorden,
Van dingen, waarin zij had haar vreugd,
Van dingen, die haar deden deugd,
Van 't al wat haar bekoorde

Zij stond dan trots en fier voor ons,
Met gedichten over zaken,
Hoe mooi het is in 't Oirschots land,
Hoe wijds en groots van alle kant,
Zij wist ons hart te raken

Het alles was zo dierbaar haar,
En in dichterlijk beschouwen,
Gaf zij ons steeds een nieuwe kijk,
Op dorp, en kerk, en de H. Eik,
Van onze Lieve Vrouwe

Geen welvaart streefde Toke na,
Maar zij was de behoeder,
In zorgen voor gezin en huis.
En iedereen was bij haar thuis,
Een echte Brabantse moeder

En zo hebben wij haar dan gekend,
Zo blij, en zo tevreden
En wij als Heem, het doet ons leed,
't Was iemand die je niet vergeet,
Ons aller Toke, rust in vrede

Luus van Hout.

3. Den overtrek van hoofdman Jan Peeters

Op bijeenkomsten van het Oirschotse Gilde St. Sebastiaan wordt door de ouderen nog dikwijls gepraat over de legendarische verhuizing van Hoofdman Jan Peeters. De ene zegt dit, de andere weet dat, maar allen zijn het er wel over eens, dat het een prachtige stunt was en dat het uitliep op een feestelijke dag vol jolijt en gezelligheid. Ik heb het zelf ten volle meegemaakt en dikwijls gedacht "ik moest er eens iets van op papier zetten, anders gaat het verloren". Niet alleen ben ik bij mijn geheugen te rade gegaan, maar heb ook andere gildebreders naar hun herinneringen gevraagd. Het was allemaal wel diep weggezakt, maar met behulp van een enkele (vage) foto, welke nog aanwezig is, hoop ik toch tot een afgerond verhaal te geraken. Met al deze brokstukken tracht ik dus te komen tot een verantwoorde weergave.

Zeker is, dat het uitgebroed is aan de stamtafel in het Gildehuis Princée. Dáár in de gelagkamer plachtten bijeen te komen de "voornaamsten van het volk". Natuurlijk de mannen uit de Overheid van het Gilde met voor en achter hen hun eigen contereitsel in de lambrizing. (Gelukkig zijn die portretten bewaard gebleven). Maar naast deze lieden, zaten er steevast aan den borrel Hein Termeer, de wethouder, met industrieel Jan Erven en Just Nuyens, maar ook Rijksschatter Janus van Cuyck. Misschien waren er Hein Hop en Sjef de Mol wel aan het biljarten. Die zullen wel goeie ideeën aangedragen hebben tussen de stoten door.

Harry Princée, de kastelein, en zijn rechterhand Tiny Hermans, deden natuurlijk een duit in het zakje vanachter de tapbok, waarop een rijk bewerkte bierpomp prijkte.

Wat was namelijk het geval met Jan Peeters. Jan woonde in op de bierbrouwerij in de Koestraat, daar waar nu de Gastenkamer is. Er heerste nog nijpende woningnood in heel het land en ook in Oirschot was niet aan een huis te komen. Daarom was Jan met zijn brouwersdochter Antoinette daar ingetrouwd. Onder een woonkamer met keukentje, een trap naar boven en aldaar een paar slaapkamers. Er waren twee dochters en een zoontje en alhoewel men best wat meer ruimte kon gebruiken, was de eigenlijke reden van vertrek, dat het ouderlijk huis met de molen (de kostwinning van Jan) vrij gekomen was en deze achter in de Koestraat tegen het kanaal gelegen bedrijvigheid zat als het ware te wachten op Jan en zijn gezin.

De uitdaging van de stamtafelgebruikers ging Jan aan onder één mits, dat ook zijn brandkast meegenomen moest worden naar het nieuwe adres. Achteraf bleek dat een hele klus want Jan had gezorgd, dat het laden van de kast en het transport extra zwaar en lastig waren. Hij had de stalen kluis namelijk vol gestuwd met zware basaltkeien en toen de deur goed op slot gedaan. Maar dat wisten de Gildebreders, die als verhuizers gingen optreden, toen niet. Wel wisten zij, dat het een heel karwei was, want de kluis stond boven en moest via een smalle, steile trap naar beneden gehaald worden en dat onhanteerbaar geval moest dan op een kar of iets dergelijks geheven worden. Maar geen nood: er werd wat op gevonden.

Zo werden er door de gildebreders maatregelen genomen, er werd onderling werk verdeeld om te komen tot een geslaagde overtrek. De datum werd bepaald en aan de Hoofdman werd beloofd, dat, hoe dan ook, de kluis met waardepapieren (dachten we) zou meegenomen worden.

We schrijven 13 februari 1951. Alhoewel een kern van gildebreders het al druk had met de voorbereidingen van het Landjuweel 1951, kon er deze regeling wel bij. Het zal wel een zaterdagmiddag geweest zijn, dat het ging gebeuren. De meesten moesten zaterdag nog tot 12 uur werken. Gauw werd er gegeten en (ook letterlijk) werd er ingespannen. Er waren drie karren, waaronder een mallejan, bespannen met een fors Bels paard. Dat alles geleend en gemend door Jan en Nol van de Kerkhof van Hedel. Van de voorste hoogkar werd een huifkar gemaakt met een paar ouderwetse stoelen met rieten zitting, waarop Jan en zijn Antoinette moesten plaatsnemen. De kinderen zaten op houten banken achter vader en moeder. Dan was er een platte wagen op luchtbanden (made Piet Latour), waarop huisgerei een plaats zou krijgen. 'ne Boereknol trok de wagen. Verzameld werd rond de pomp op de mert tegenover het Gildehuis Princée en met vele gildebreders en hun dames, allen op klompen en vermomd als boer en boerin (zelfs was er een met poffer en knetmuts) werd getrokken naar het brouwershuis. Theo Princée duwde Tiny Hermans nog naar voren: vooruit meegaan !! Zij maakte heel de tocht mee.

We hadden ook gezorgd voor een muziekske: ingehuurd was Teun van Beers van de Vijf Gebreders, die volop een trekharmonika bespeelde en onze eigen Sjef Jansen fiedelde op zijn viool. Aangekomen bij het (oude) adres van de Hoofdman werd netjes aangeklopt en werd de familie Peeters verzocht in te stappen en daaraan voorafgaande werd er huisraad op de karren geladen. Vooral het laden van de kluis

had heel wat voeten in de aarde, maar speciaal het omlaag brengen en het naar buiten sjouwen, opzij op de binnenplaats, vergde de nodige kracht en tijd. Gelukkig waren de gildebreders zo verstandig geweest een mallejan achter de hand te houden. Die kwam goed van pas. Met dikke touwen en zelen werd de kluis omwonden en door zachtjes van boven te laten zakken (vieren) werd het geval trap voor trap lager gelaten. Beneden hielden gespierde handen de zware last zo goed mogelijk tegen. In het deurgebond werden balken gelegd en zo schoof men de kast over de arduinen dorpel naar buiten. De mallejan werd er overheen gereden en de brandkast werd in sterke kettingen opgehangen tussen de twee grote wielen van de mallejan. Normaal hangen daar de boomstammen. We hadden dus voldaan aan de voorwaarde van de Hoofdman, maar iedereen vond wel dat ie verrekkes zwaar was de brandkast. Jan, die immers van de keien wist, had er stiekum plezier in.

Intussen hadden anderen de overige twee karren voorzien van verschillend huisraad: stoelen en tafels, een nachtkastje met bovenop ene pispot, een Singer naaimachine (ook zwaar !), een spekkuij, een rol karpel, wasmand, wekker, karaf enz. enz.

Ook een kinderwagen en zelfs een kerststal en sligmes. Dat alles is nog vaag op foto's te zien; ik heb het dus niet uit mijn duim gezogen. Zelfs in de rosdoek lagen spullen. Het was winters weer; er lag hier en daar nog sneeuw te wachten op andere, zegt men dan. Ondertussen was het wat druilig geworden en vlokken sneeuw joegen door de straat. Het was kouw nat wat er viel. Uitwendig werd dat niet zozeer gevoeld, want inwendig kreeg men al een fles bier te verwerken. Geen wonder op de binnenplaats van een brouwerij. Er werd nog wat linnengoed en beddegoed aan de voorkant aan de Koestraat uit het raam gegooid. Op de wagen hoopte het zich op. De politie was ook gearriveerd om eventuele verkeersstrubbelingen te doen oplossen. Maar Spits en Koevoets hadden het niet druk; alles verliep naar wens en ook zij genoten van het schouwspel. De buurtgenoten - Jentje de Luuk, Pietje van de Wal, de Dames van Leuven, d'n Bibber (Matthijse) staken mee een handje uit en Jac. en Marie van Beurden sloten de winkel een poosje om te helpen. Alles onder veel bekijks; wat opvalt op foto's zijn de vele kinderen, die het gebeuren omljstten. Het was nog de tijd vóór de pil. Wel waren er intussen pillen van boterhammen uitgedeeld en hard gekookte eieren. Om staande te blijven, want het zwaarste moest nog komen: de rondgang ! Want dat was de opzet.

Het was natuurlijk heel eenvoudig van het brouwershuis de kortste weg door de Koestraat te nemen en zo langs Graard v. Hersel af en langs het Klooster naar het molenaarshuis aan de toenmalige haven te trekken. Maar niks van dat alles: het ging de mert-opin. De stoet zette zich onder veel gelach en gejuich in beweging en d'n Belse bles ketste bij het aantrekken van de mallejan het vuur uit de keien. De eerste pleisterplaats was het café van Toon Megens. Piet Wagemans, de secretaris van de guld, wist ooit met hoge toon te zeggen: "dè - ni" als hem iets niet aanstond, maar die dag mocht er ook geput worden uit de financiën van de Guld. De meeste kosten werden echter bestreden uit het "lappen" van geld door de gildebreders. En die waren er veel; ik wil er een enige opnoemen. Natuurlijk was Kees Smits (Kees van Kasse) present; hij was toen Koning. Naderhand werd hij zelfs Keizer. De rijzige Bert Verspaandonk en de typische Narris Rozenkrans. Voorop liepen Wim van de Loo, die in 1952 Bill Vandelloo in Canada ging heten. Vanzelfsprekend Harry van Zelst en, ik noemde hem al, Piet Wagemans, die een werkkieel boven zijn manchesterse broek droeg. Dorus van Dam (v.d. Loo) en Jan Louwers, zoon Pierre, kanjer wat betreft het vendelen. De beste vaandrig van Nederland. Jammer voor Hein, die droeg toen 's-Konings wapenrok. Brouwer Ad de Kroon, de zwager van Jan Peeters, begeleidde de optocht en Theo Princée, mét grote sigaar, was er eveneens bijgekomen. De gildische aanwas uit Doele Aurora, Kees van Tiel, had zijn kleermakerszit een middag ontvlucht en ook Noud Megens, die ook de guld vanuit de handboog versterkte, liet zijn nutjes, anthraciet en eierkool voor wat het was. Dries van de Eijnde trok mee in de stoet en vader Toon had de post de post gelaten. De uit Tilburg afkomstige Jan van der Schoot verliet zijn Jet een middag om mee plezier te maken en niet te vergeten Frans van de Wal, Jan van Stralen en Johan Smetsers. Aanwezige Kees Smetsers zat normaal in de olie, maar vandaag niet. Ant. de Kroon was toen al oud en kon de mars niet maken. Wel Sjef de Mol (van Haaren). Ge ziet: er was driekwart van de Guld aanwezig.

Wie er ook bij was: Hanneske van de Sande van 't Vrijthof, die vroeger met een omnibus naar Best passagiers vervoerde en pakjes bezorgde voor Van Gend en Loos. Hij was komen aanlopen en deed een nuttig werk. Hij had namelijk een heibezem meegebracht en tijdens de optocht veegde hij de paardenmoppen uiteen. Daarvoor genoot hij mee van het gerstenat en omdat hij dat niet (in die mate) gewend was, heeft hij dat later op de dag nog moeten besnieten.

Maar laat ik nu terugkeren naar Toon Megens. Vandaar ging het naar ons oud-gildehuis bij de Wed. Hanneke Joannes-van Kempen met haar dochters Marietje, Leentje en Wiekki. Ook zoon Kees liet zich zien en de commensaal Kees Jongbloets. Veel plesantigheid daar tegenover de ronde lindjes tussen het jong volk. Moeizaam werd afscheid genomen van de meskes en trok men naar het Gildehuis Princée; daar waar men door de dorre takken van de kastanjes uitzicht had op de afgeschoten kerktoeren, welke voorlopig afgedekt was met een laag spitske. Bij Princée was Harry erg in de weer en ook Tiny hielp een handje mee. Zelfs Mina Potters liet zich zien en liet zich van de beste kant kennen. Er werd gedanst rond de biljart en onnodig te zeggen, dat de pintjes goed smaakten.

Dat dansen - en ook het feit, dat het vastentijd was - had nog een gevolg hij de voorgenomen volgende halteplaats, namelijk bij de Dames van de Boomen. Daar mochten wij niet binnen. Sommigen beweren, dat Pastoor de Vries het ontraden had: foei in de veertigdaagse vasten en allemaal met dat vrouwvolk erbij. Hoe dan ook, dan maar naar de volgende. Dat was bij Marte en Kee van de Ven aan het begin van de Spoorдонkseweg. De karren bolderden door de Nieuwstraat en binnen in Buitenlust schalde het weldra van "Kee, doe ze nog eens vol". Gaandeweg werd het gezelschap wat luidruchtiger, maar de lange rit door de Gasthuisstraat naar de Woudgalm in de Rijkessluisstraat, tussen hagen van bekijks, deed de gildebreders wat ontнуchteren, voor zover dat nodig was. Veel jolijt in de Woudgalm en toen richting Markt naar Sjors Willems met zijn Jo Teurlincx. Daar was men wel in voor het ontvangen van zo'n gezelschap en weldra was het een kluwen van hossende en dansende mensen. De paarden werden ook gedrenkt en na het afrekenen werd getrokken naar De Zwaan. D'n ouwe van Overbeek zat nog in de zaak en ook daar werd veel plezier gemaakt. We liepen er een groep mensen uit Eindhoven tegen het lijf en die beleefden veel genoeg aan deze typische dorpe toestanden. Even werd beraadslaagd of we De Beurs zouden aandoen, omdat het iets uit de route lag. We namen het erbij en Elshof had veel plezier in dit schouwspel en genoot van de vrolijke gildebreders met aanhang. Natuurlijk werd er naast het gelach ook dankbaar gebruik gemaakt van het gelag. Eindelijk werden de mensen naar buiten gelaveerd en Jan met zijn Zuse besteeg weer de versierde hoogkar en kreeg gelegenheid wat af te koelen, want toen ging het in één ruk door de Koestraat naar Jan z'n nieuwe home, vlak voorbij de winkel van Jan Maas en tegen haven en kanaal aangeleund. Maar men was er nog niet helemaal, immers café Havenzicht, tegenover de maalterij, moest nog bezocht worden. Daar dreven Jan en Gon Kerkhof een café, waarop, behalve "Havenzicht", geschilderd stond "Inlichtingen voor sleepdienst". Het was pal tegenover de haven en tegenover de maalterij. De haven was het domein van Harry van Zelst, de kolenboer van den Heuvel. Hij was er havenmeester. Deze Harry was een oom van Harry van Zelst, de gildebreders, later Hoofdman.

Bij Jan en Gon zou Jan Peeters trakteren en dat heeft hij ook geweten ook. Ge moet weten dat de aanhang steeds groter werd en men was niet te lui om te tappen. Begrijpelijk is dat, maar Jan Peeters moest wel ongeveer f 60.00 betalen: bijna het dubbele van de voorafgaande cafés. Daarover is nog kabaal gemaakt, maar gelukkig werd het gesust. Hoe dan ook: er werd veel plezier gemaakt, gedronken, gedanst op de muziek en natuurlijk gezongen, want dat heeft men bij de Guld altijd goed gekund. Alles hij elkaar duurde het bezoek bij Jan Broek (Kerkhof) tamelijk lang en langzaam sukkelden er al enigen naar huis. Wie dat niet meer kon was Hanneske van de Sande. Jentje de Luuk, die op de brouwerij goed thuis was, haalde aldaar het bierwagentje, ge weet wel twee laadbomen op een as en daaraan aan weerskanten een karwiel. Zopas door Ad. de Kroon nog kundig gerestaureerd. Normaal pasten tussen de laadbomen een vat of 3, 4 bier, maar nu werd Hanneske erop gelegd en Jan Veraa (de Luuk) zou hem naar huis brengen. Jan kon zich tussen de burries goed staande houden. Alleen één ding had Jan niet in de gaten: Hanneske lag met zijn hoofd omlaag op het moment dat Jantje de burries omhoog haalde en aanduwde. Ik meen dat Wim van de Loo Hanneskes op de kar gehesen had. Voor Hanneskes zal het niet zo aangenaam geweest zijn, maar niemand die daarnaar keek. Zo arriveerde Hanneske thuis bij zijn Drika Bullens. Es ge ma plezier hebt !

Intussen werden de spullen van de wagens geladen, maar het werd allemaal maar neergeplant waar men toevallig stond; ook de kluis. Ik denk dat Jan Peeters er daagsnaderhand veel moeite mee gehad zal hebben. Het ging voort wanordelijk. Wel werd aan de voordeur goed afgewerkt het aanbieden van een cadeau aan Jan en Zuse. Ge moet weten, dat in die tijd nog veel schaarste heerste en dat er veel op de bon was. Zo ook was dat het geval met vlees. Daarom was het extra op zijn plaats, dat namens de Guld aangeboden werden twee geplukte hennen. Wat Jan Peeters ook 's anderdaags of later gemerkt zal hebben is het feit, dat in zijn eigen ren - op zijn oud adres - twee kippen minder in de buitenkooi rondliepen ! Goed begrepen: het geschenk was een sigaar uit eigen doos. "De rotzakken" zal Jan de

Tijdvak	Datum	Pagina
Jrg. 02 1996-02	2021-03-29	7/14

Mulder gezegd hebben. Ik hoor het hem zeggen. Maar omdat Jan op dat punt ook niet altijd de braafste was, kon hij er weinig van zeggen. Hoe we allemaal thuis gekomen zijn? Daar heb ik niet veel weet meer van. We hadden, hoe dan ook, veel gein gehad dat nog lang en dikwijls zou worden herkauwd.

Het verhaal ligt nu vast en ik hoop, dat velen zullen smullen van de overhuis van Jan en Antoinette Peeters-de Kroon. Jan die Hoofdman was van Gilde Sint Sebastiaan in Oirschot.

Theo van de Loo, 8 Maart 1996.

4. Tussen gerei en gerief

Al woonden wij vroeger achter op " 't Legend" zo'n 5 km. van 't dorp (heel moeilijk bereikbaar en overal 'n eind vandaan), toch viel er bij ons thuis van alles te beleven. Er kwam niemand die er niet perse moest zijn, want zonder boodschap of andere goede reden ging je er niet zo maar efkes op bezoek. Immers met "het slijk der aarde" was 't Legend letterlijk rijkelijk bedeed.

Zo'n paar keren per jaar kwam "het schipperke" ; ook wel het zagenscherperke genoemd. Die verkleinvorm ke sloeg dan op z'n klein postuur. Hij lag met zijn bootje in 't kanaal, droeg 'n schipperspet en kon zagen scherp maken. Dus zijn naam was van alle kanten toepasselijk. Ons moeder schoof dan de koffiepot, die altijd achter op de kachel stond, vast naar voren, zodat ie iets warmer kon worden, want zo'n mènneke dat lustte natuurlijk 'n bèkske koffie. "Hedde nog zoagen te scherpen, moederke?", vroeg ie dan, en natuurlijk, die van ons was zo bot als iets. Dus hij kon aan de gang. Om dat werk te doen ging hij midden in d'n herd staan. Ons moeder ging dan de erpel zitten schellen en ondertussen konden ze dan samen buurten, want iemand die d'n boer op ging had nog lichtelijk iets nieuws op gestoken. Zo vertelde ie aan ons moeder dat ie thuis op z'ne boot toch zo'n skón dingen uit hout kon snijen. "Tis zoe mèr prutswèrk, mèr ik doe 't vur m'n plezier. Ik zal er wel is iet van meebrengen ès ik wer terugkom." En zo gebeurde het dan ook. Toen het schipperke na enige tijd weer langs kwam zette hij voorzichtig 'n oud kussensloop met inhoud op tafel. "Kek mèr is goed, hellemól zellef gemakt", zei hij trots. En 't was inderdaad de moeite waard: een houten kruisbeeld met daarbij alle attributen die - volgens de overlevering - bij de kruisiging van Christus gebruikt waren of hierop betrekking hadden.

Een eenvoudig staand kruisbeeld zonder corpus met hierbij de volgende voorwerpen:

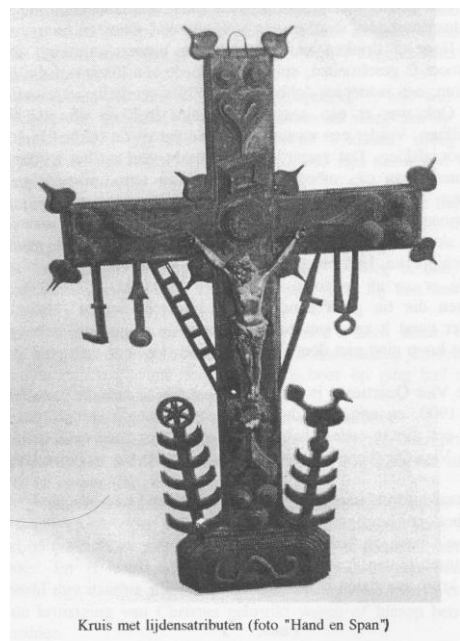
Aan de bovenkant een metalen plaatje met de letters I.N.R.I. Verder een uit hout gesneden haan, die duidde op de verloochening van Petrus aan Christus. Een lans waarmee de zijde van Christus doorboord werd en een stok met een spons eraan waarmee men Hem te drinken gaf. Verder een hamer, nijptang, doornenkroon, 2 geselroeden, spijkers, alsmede een kistje om die in te bewaren, een ladder en dobbelstenen. Zelfs een lantaarntje ontbrak niet. Ook was er een zaag, die precies leek op die wij thuis gebruikten. Verder een zwaard waarmee Petrus de soldaat Malchus een oor afsloeg. Dat zwaard leek verdacht veel op het aardappelschilmesje van ons moeder, maar dat kan ook verbeelding zijn geweest.

Ons moeder bekeek dat allemaal met veel gejereminee en aanslaan. "Hoe skon dèt toch allemól wel nie waar"

Het schipperke, heel blij dat ie zo bestuit werd, zei

"dèttie er zo af en toew wel is een verkocht, mèr alleen Ön miensen die tie goed kende en er blij mee waren". Mèr ons

moeder vond 't zund om zoiets skóns in 'n aauw huis te hangen, dus de koop ging niet door.

Kruis met lijdensattributen (foto "Hand en Span")

In De Vier Quartieren is een dergelijk kruis te zien dat gemaakt is voor 1900, en nog eens duidelijk bewijst dat de "kunde van het volk" een niet te onderschatten vorm van kunst was, welk gelukkig in De Vier Quartieren de waardering krijgt die het volop verdient.

Een paar uitdrukkingen en gezegden die hierbij passen:

"Uit het goei hout gesnejen zijn".

"Zo ge't makt, zo heddet"

"Ze sturen je van Pontius naar Pilatus"

"Een kruis met rozen is des mensen lot"

Luus.

5. Brouwerij de Zwaan

In het begin van deze eeuw had de huidige friethal "De Put" nog een andere functie. Op oude foto's zien we een grote dubbele poort met daarboven de tekst "Brouwerij De Zwaan".

Op 2 en 9 december 1995 konden we onderzoek doen naar bedoelde activiteiten omdat de vloeren grotendeels weggebroken waren. In de gildekamer, gelegen aan het Vrijthof, werd een proefkuil gegraven van $\pm 1.50 \times 1.50$. Het verticale profiel laat diverse sporen zien. Van boven naar beneden uitgaande van het straatniveau Vrijthof: -0.35/-0.45 stampbeton, -0.45/-0.85 gele grond vermengd met puin. Uit deze laag kwam een vrijwel compleet fornuis voor een brouwketel. -0.85/-0.90 een leemlaag van ± 0.05 . sterk aflopend naar de vuurmond van dit fornuis.

-0.95/-1.10 gele grond vermengd met puin. In beide lagen gele grond werd veel daklei en jong aardewerk aangetroffen. Veelal betrof het keukengerei en jeneverflessen. Ook kwamen twee muntjes tevoorschijn. -1.10/-1.15 eveneens een sterk aflopende leem- laag. Op deze leemlaag troffen we donkerrood tot blauwgrijs gebakken plavuizen 0.13×0.13 en van 0.16×0.16 aan. Beide leemlagen liepen op ± 1.50 meter richting vuurmond 0.20 af.

-1.15/-2.15 verstoorde donkergrijze grond met weinig puin. -2.15 onverstoorde grond.

In de hoek van de proefkuil troffen we evenwel verstoorde grond aan. Pas op -4.00 troffen we hier de onverstoorde grond. Op deze diepte stuitte we op de bodem van een houten put. Nadat we uit de wand enkele duigen hadden gezaagd kwam de inhoud van deze put vrij. Naast daklei en (dierlijk) botmateriaal kwamen een drietal grote brokken tufsteen tevoorschijn zowel grijs als roestbruin van kleur.

De duigen van de put waren $\pm 0.70 \times 0.20 \times 0.04$. De put had een doorsnede van 0.60.

Enkele meters van deze plaats vandaan werd eveneens op -2.15 de onverstoorde grond aangetroffen. Eveneens werd in een hoek van deze kuil verstoorde grond ontdekt. Uit deze kuil kwam op -3.00 een buik- en randfragment van Pingsdorf- en Elmpaardewerk tevoorschijn. Bovendien werd hier een scherf van Romeins aardewerk aangetroffen.

Het fornuis met een stookvloer op -1.15 ten opzichte van huidige bestrating was ovaal met een grootste inwendige doorsnede van 1.01 en een kleinste van 0.67. De stenen waren waalformaat, vuurvast gebakken en geel van kleur. Het metselwerk was besmeerd met vuurvast pleisterwerk. Uitsluitend de toog boven het stookgat was kapotgeslagen. De fragmenten hiervan waren nog aanwezig. We ontdekten geen rookafvoer.

Kwam de rook door het stookgat naar buiten zoals hij een bakkersoven of stond op dit fornuis een dubbelwandige brouwketel met rookafvoer?

Onder de voorgevel (deels binnen het gebouw, deels onder de veranda) werd een waterput ontdekt. -0.25 ten opzichte van het huidige straatniveau werd een koepel aangetroffen waar een heipaal moest worden geslagen. Een zeven meter diepe gemetselde put zat hieronder met een inwendige doorsnee van 1.76. Om te onderzoeken of de bodem van deze put voldoende draagkracht had voor de nieuwbouw werd materiaal van de bodem weggezogen. De uitvoerder vertelde hier geen enkele scherf of ander vast materiaal in te hebben aangetroffen. De put is vervolgens gevuld met zand en puin. Het viel op dat de koepel van recente datum was, gemaakt uit harde waalformaat stenen en degelijk metselwerk.

Een zes meter lange loden leiding was nog aanwezig.

Daar waar de put gaat deel uitmaken van de scheidingsmuur ontdekten we dat de putwand doorgelopen heeft en een lichte ronding doet vermoeden dat een oorspronkelijke koepel boven de grond uitgestoken moet hebben.

Het feit dat geen scherven in de put aanwezig waren versterkt dit vermoeden.

De stenen van de put waren $0.24 \times 0.12 \times 0.05$. Een aantal stenen waren taps gebakken (dus niet gehakt) $0.24 \times 0.12/0.09 \times 0.05$.

Direct grenzend aan deze waterput werd een citerne ontdekt. Deze waterkelder voor hemelwater is vergeleken met een citerne achter het pand Molenstraat 15.

Twee citernes vergeleken

Met één zijde onder de voorgevel van De Zwaan werd 0.25 onder het huidige straatnivo een citerne ontdekt. De inwendige afmetingen 1.28 x 1.95. Het gewelf was aangezet op 1.35. De grootste hoogte 1.65. Een wand liep in de wand van de put.

Duidelijk is dat de put van veel eerdere datum is. Immers de breeksoren in de put waren gerepareerd terwijl de waterkelder een geheel was. Vanuit de put was een overstort te zien. Deze overstort zorgde er voor dat bij zware regenval geen problemen ontstonden. Een mangat had de inwendige afmetingen 0.53 x 0.57. De inhoud van deze waterkelder was 3.7 m³

Bij het pand Molenstraat 15 is ook een citerne. 0.50 onder het huidige straatnivo. Het mangat is boven de grond uit gemetseld. Inwendige afmetingen zijn 3.00 x 1.50. Het gewelf is aangezet op 1.05 en heeft een grootste hoogte van 1.40.

De inhoud van deze waterkelder is 5.3 m³.

Jacques van de Ven

6. Wie het kleine niet eert... (2)

In het tweede nummer van de vorige jaargang heb ik het gehad over schoenschrapers. Dit keer heb ik een ander klein monument gevonden.

De beschermde pishoek: nog steeds functioneel!

Pishoeken

Onze fraai betegelde badkamers en toiletten met de frisse lavendel- en dennegeuren zijn het produkt van een lange ontwikkeling in een hygiënisch steeds verder ontwikkelde samenleving. Een beschrijving uit minder frisse tijden geeft Weijns (), wanneer hij vertelt dat de gasten van de Franse koning binnenshuis op trappen, in gangen en achter deuren hun behoefte deden. Ook in een oude duitse versie van het volkshoek van Ulenspiegel doen kinderen hun behoefte achter een deur, waarop de waard vraagt of de hof niet groot genoeg is. De tuinen van het Louvre werden eveneens voor dit doel gebruikt, tot dit in 1606 door de koning verboden werd. Het erf, de hof en de straat waren dé plaatsen om te wateren en grote boodschappen te deponeren.

Bij veel dorpen was er vlakbij het centrum vaak een plaats, meestal bij een muur of heg, waar je vóór de H. Mis een gezelschap boerinnen kon zien hurken. Door de open broek ('snelpisser') die de boerinnen onder hun wijde rokken droegen, was dat een fluitje van een cent en gaf het geen aanstoot.

Op schilderijen en prenten van Brueghel en zijn tijdgenoten, vooral de volksfeest- en kermiscènes, zien we veelvuldig mensen afgebeeld die hun gevoeg doen.

Plassen en poepen zijn menselijke functies die in de leefomgeving thuishoren.

Wanneer er meer mensen bij elkaar komen wonen, leidt dit overlast. Deze menselijke uitingen moeten gereguleerd worden. De Romeinen hadden al publieke latrines: tegen het einde van de derde eeuw waren er in Rome al een kleine 150.

In Parijs verschenen de eerste openbare 'sekreten' pas in 1670.

In 1730 kwam iemand op het lumineuze idee met een 'wandeland gemak' door de straten rond te trekken, op zoek naar mensen met hoge nood.

Op de dorpen komt die behoefte tot regulering pas veel later. Het verdwenen urinoir op de Oirschotse markt was 20e-eeuws.

Het buitenshuis wateren is voor de man langer aantrekkelijker gebleven dan voor de vrouw. Een man hoeft daarvoor minder moeite te doen. Hij kan tegen een boom of in een hoek gaan staan, doet zijn gulp open en watert. Voor de vrouw is de operatie omslachtiger.

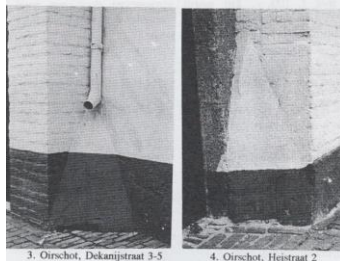
Wanneer steeds weer op dezelfde plaats tegen een muur gewaterd wordt, tasten de bijtende urinebestanddelen het metselwerk aan, terwijl het ook een vieze stinkhoek wordt. Om van deze pishoeken bevrijd te blijven nam men maatregelen die het wateren bemoeilijkten. In Oirschot heb ik nog zeven van dergelijke beschermde plekken kunnen ontdekken.

1. Oirschot, Vrijthof 9 -10

2 Oirschot, Rijksluisstraat 20

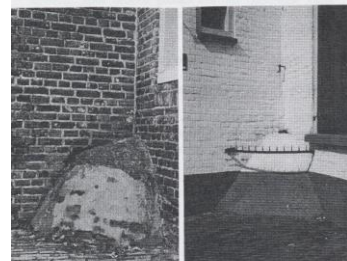

3. Oirschot, Dekamijstraat 3-5

4. Oirschot, Heistraat 2

5. Oirschot, Nieuwstraat 48

6. Oirschot, Gasthuisstraat 89

7. Oirschot, Nieuwstraat / Markt

1. In de hoek die gevormd wordt door Vrijthof 9 en 10 is het wateren onmogelijk gemaakt door een eenvoudig smeedijzeren hekje. Vijftien spits toelopende ronde standers zijn gevat in twee horizontaal gebogen platte ijzers, die aan weerszijden onder en boven aan de muur zijn bevestigd.

2. In de Rijkesluisstraat vormt de hoek tussen de boerderij van Van Overbeek en de ommuring van het erf een ideale pishoek. Hier is eveneens een smeedijzeren konstruktie gemaakt, zodat de hoek niet bereikbaar is. Een ruitvormige stang, die aan weerszijden in de muur is ingewerkt, wordt in het midden ondersteund door een aan de bovenkant gespitst T-profiel, dat in de grond in beton is vastgezet.
3. In de Dekanijstraat vinden we een mooie pishoek in de hoek tussen de nrs 3 en 5. Deze hoek is vlak afgesmeerd met cement: onder breed, boven toelopend tot een punt. Wil men hier wateren, dan spettert men zichzelf nat. De geschilderde spatrand van het huis is op het cement voortgezet.
4. In de Heistraat is bij nummer 2 dezelfde oplossing uitgevoerd, maar primitiever afgewerkt. De geverfde bepleisterde spatrand van het woonhuis is op de pishoekbescherming én op de staander van de naastgelegen poort met verf doorgetrokken.
5. De pishoek in de Nieuwstraat hoort bij het monumentale pand nr. 48. Ook hier is de hoek dichtgesmeerd met cement. Het cement is in dit geval niet vlak afgesmeerd, maar staat bol naar voren. Mogelijk is de hoek eerst opgevuld met puin. Het is geen vakkundig bouwvakkersprodukt: het cement is horizontaal over de grond uitgelopen/uitgesmeerd. Links in de muur zien we nog een restant van een ijzeren verbinding met het hekwerk op de stoep. (zie ook 7).
6. Een erg rustig gelegen pishoek ligt in de kerkepad waar hij uitkomt in de Gasthuisstraat. Deze hoek is, waarschijnlijk eerst ook opgevuld met puin, wat rondvormig dichtgemetseld, waarna het metselwerk is afgesmeerd met cement en de bovenkant hiermee is volgesmeerd.
7. De meest ontwikkelde pishoek vinden we weer(!) in de Nieuw- straat tussen café St. Marten en de voormalige zadelmakerij. Ook hier is de basis waarschijnlijk een opvulling met puin, waarna de hoek met cement rondvormig afgezet. De geverfde spatrand van de panden (voor de verbouwing zwart, nu grijs) is over het cementen kunstwerk voortgezet. Bovendien is deze pishoek afgezet met een gebogen horizontale smeedijzeren stang, waarop twaalf spitse punten zijn bevestigd. De stang is aan beide zijden omgebogen en aan de muur bevestigd met bouten. Ook zonder deze stang pist men hier niet zonder zelf nat te worden. Wellicht is deze stang bedoeld om kinderen te weerhouden om het kunstwerk te gebruiken als speel-objekt.

Ook anno 1996 is er nog overlast door openbaar urineren. In de grote uitgaanscentra van Valkenswaard en Eindhoven, waar veel mensen veel innemen, moet veel gewaterd worden. Doordat de capaciteit binnen te klein is(?) gaat men, net als vroeger, naar buiten. Op het Stratumseind in Eindhoven wordt het 'wildplassen' beboet met f 100, = . Dit wordt aangegeven door een rond verbodsbord met de afbeelding van Manneke Pis, met daaronder een wit bordje met het bedrag van de boete.

Enige gezegden bij dit onderwerp:

- Gij maakt mijn pis nie lauw: ik ben niet onder de indruk.
- Zondagse pis deugt niet: doordat zaterdag veel bier werd gedronken zat er 's-anderendaags te weinig ammoniak in de urine van de Kruikenzeikers voor het vollen van het laken.
- Een dun straaltje pissen: het niet breed hebben.
- 't Pist al met 'n beugske: hij wordt al groot.
- Hier zulde pissen en nie tegen het kerkhof: kaartterm, gezegd bij het uitspelen van een goede kaart.
- Ik laat niet tegen mijnen muur pissen: kasteleinsuitdrukking: mijn gasten komen niet zonder betalen weg.
- De kalk niet uit de muur pissen: niet veel naar de kroeg gaan.
- Nie in bed pissen en toch nat worre: onschuldig veroordeeld worden.
- Waar énen hond pist, daor pissen er meer.

(°)Weyns. J.

Haard en Heem. Leesboek over heemgebonden dingen.

1984 (Heistse Heemkundekring "Die Swane"), Heist op den Berg.

7. Eigen aardigheidjes

Bij het samenstellen van ons heemkundetijdschrift is de ruimte die we nodig hebben natuurlijk afhankelijk van de lengte van de kopij die binnenkomt. Soms houden we ruimte over; te weinig voor nog een artikel en te veel om onbeschreven te laten.

Daar hebben we zogenaamde bladvulling voor nodig; miniartikeltjes, over Oirschotse eigen aardigheidjes, zonder verdere pretenties dan aardig te zijn.

Zeer geschikt daarvoor zijn regeltjes, verordeningen, adviezen of berichtjes waarvan Oirschots vroege vaders in de loop der eeuwen "kond hebben gedaan aan den Oirschotse volke". Ze zijn opgetekend in de Oirschotse resolutieboeken of boeken der gemeentenotulen. (Natuurlijk in te zien in ons streekarchief.)

Hieronder volgen enkele eigen aardigheidjes:

gemeentenotulen 24-7-1808

Op voorstel van de schout werd na deliberatie geattesteerd (= met een schriftelijke verklaring bekrachtigd) een boete van 3 gulden op 't werpen en 't zoogenaamd jagen met steenen, mitsgaders (=bovendien) dat ouders en voogden voor haar kinderen en pupillen zullen aansprakelijk zijn en eindelijk dat zulks bij waarschouwing zo hier als te Best op aanstaande Zondag den volke bekend zal worden gemaakt.

gemeentenotulen 29- 4- 1808

Op 26 April ontvangen een aanschrijving van de landdrost van Brabant behelzende kennisgeving van de gelukkige bevalling van Hare Majesteit de koningin van Holland (= Hortense, vrouw van Lodewijk Napoleon) op de 20ste deser te Parijs.

Goed gevonden dadelijk hiervan kennis te geven aan den volke mitsgaders zo hier als te Best de vlag uit te steken voor heden middag, en tegen de avond de klok alhier en te Best te doen luiden en ijndelijk om aan iedere leraar der verschillende godsdienstige genootschappen een exemplaar van voorschreven aanschrijving ter hand te stellen, ten einde zich daarnaar te gedragen.

resolutieboek 1803

Bij sterfgevallen lopen gebruiken uit de hand, als het geven van luijbier, 't maken van hoedjes en 't bespellen van de doodskleren. Er worden hierbij verschillende tractementen gegeven en daardoor ontstaat onenigheid.

De ordebewaarders moeten beter toezien.

resolutieboek 11- hooimaand 1809

Eindelijk goedgevonden om een premie van 4 duijten uit te loven voor iedere mol die gaaf van leden en 4 poten hebbende zal worden geproduceert(=overgelegd), en dat die verthoont moeten aan J. Roche onder Best of aan J. Scheepens onder Oirschot . Tot wering van bedrog moeten die van elke mol die hen zal worden getoont 't rechter voorbeen afsnijden.

C. van Esch van Hout

8. Rectificatie:

Op de weg die een artikel aflegt van bron naar "het gedrukt zijn" kunnen wel eens fouten ontstaan of over het hoofd worden gezien. Bij de krant is het dan meestal het zetduiveltje dat de redactie parten speelt, en bij de overheid krijg je te horen dat het in de computer zit. Wij laten het antwoord op de schuldvraag maar in het midden en bieden onze excuses aan voor het volgende:

1 In het artikel "tussen Gerei en Gerief" van het vorige nummer staat dat de koeien 's middags en 's avonds gemolken werden. Dat moet natuurlijk zijn: 's morgens en 's avonds.

2 H. Teurlinx uit Eindhoven laat weten dat de naam van Antoon Teurlinx, genoemd in het artikel Oirschotse Mannen in Dienst van de Paus, moet zijn: Antoon Teurlinx.

De redactie.